

KOCZISZKY ÉVA

Hűség az eseményhez: Alain Badiou költészetelméletéhez

Látunk kell, hogy a heideggeri kérdés, „mire való a költő?” a költő számára a „mire való a filozófusok” kérdéssé válhat, s hogy a költő magányát csak megkétszerezzük, ha erre a kérdésre így válaszolunk: „azért, hogy legyenek költők”.¹

Ebben a mottóul választott idézetben Alain Badiou Martin Heideggert idézi, aki egyik Rilkeről írt esszéjében hivatkozik Friedrich Hölderlin *Kenyér és bor (Brod und Wein)* című elégiájának kérdésére: „Mire való a költő ínséges időben?”² s teszi ezt a kérdést a filozófus és a költő diskurzusának közös alapjává.³ Heidegger kérdése a II. világháború utáni teljes orientációvesztés pillanatában reflektált arra a költői orientációvesztésre, mely Friedrich Hölderlin nyomvonalán az I. világháborút átélő költők egész generációját eltöltötte, Rilken és Traklon át Gottfried Bennig, s akik oly gyakran nyúltak vissza Hölderlinnek e poetológiai kétségekkel teli soraihoz. Martin Heideggerre reflektálva veti fel Alain Badiou is a fenti idézetben filozófia és költészet közös diskurzusának krízisét a filozófiához intézett kiáltványában, s ezzel mintegy tovább élezve e diskurzus dilemmáját: azt tudniillik, hogy amennyiben a költészet és a filozófia a heideggeri értelemben egymásra lenne utalva, akkor az a költészet végletes elmagányosodását és izolálódását pecsételné meg. Ennek ellenében igyekszik tehát Badiou ezt a viszonyt újragondolni, úgy, hogy ő maga is merít abból a párhuzamból, mely egyszerre összeköti és elválasztja egymástól a XX. század eleje és vége közötti szellemi tanácsalanságérzés gondolkodói magatartásformáit.

A francia filozófus Heidegger-olvasatának fókuszában „a lét eseményszerűsége” áll. Heidegger szerint ugyanis – mint azt Otto Pöggeler pregnánsan összegezte – „a lét, azaz a létezők lényege csak annyiban létezik, amennyiben az elrejtetlenség történésein belül van”, azaz „a lét nem vonható ki a megtörténő igazságnak ebből a közegéből”.⁴ A megtörténő igazság tartományához, mint a történeti létmegértéshez tartozik Heideggernél a költészet is, sőt ennek kitün-

¹ Alain BADIOU: *Manifeste pour la philosophie*. Paris, Seuil, 1989. Idézem a német kiadásból: ALAIN BADIOU: *Manifest für die Philosophie*. Übersetzt von Eric Hoerl – Jadja Wolf. Wien – Berlin, Turia + Kant, 2010, 79.

² Rónay György fordításában idézem:
Súgy érzem néha, hogy álmom
jobb lesz úgy, mint most tengeni társtalanul,
várva de közben nem tudhatva se tenni, se szólni,
s azt sem tudom, költők szűkös időn mire jők.

Friedrich Hölderlin versei. Szerk. Rónay György. Budapest, Európa, Lyra Mundi, 1980, 85.

³ MARTIN HEIDEGGER: *Wozu Dichter?* Frankfurt am Main, Holzwege, 2003, 269–320.

⁴ OTTO PÖGgeler: *Der Denkweg Martin Heideggers*. Erw. Auflage, Pfullingen, Neske, 1990.

tett helye van. „Máig meggyőző erővel hat Heidegger gondolkodásában az, írja Badiou a filozófia számára írt kiáltványában,⁵ ahogyan Heidegger megragadta azt, ami a modern költészetben lejátszódik: a tárgy (az objektum) fetiszizálásától való elhatárolódást, az igazság és a tudás egymással történő szembeállítását, végezetül pedig a jelen korszak végleges orientációvesztését. Heidegger ezzel elsőrendű szerepet tulajdonított a költészetnek a nyugati metafizikai gondolkodás lebontásában, melyet Alain Badiou is elfogad. A francia filozófus további két kötete azonban, így például az *Inesztétika* és az eddig csak angol nyelven megjelent esszégyűjtemény, *A költő korszaka* határozott kritikai álláspontot fogalmaz meg Heideggerrel szemben.⁶

Az *Inesztétika* három nagy történeti sémát mutat be, mely együttesen filozófia és esztétika lehetséges kapcsolódásait modellezi, éspedig azon kérdés mentén, hogy hogyan viszonyul a költészet, illetve a művészet a filozófiai igazsághoz.

Az első a platóni séma, melyet a szerző didaktikusnak nevez. Ebben a sémában a művészet, illetve a költészet nem reprezentál igazságot, a művészet igazságtartalma kívül helyezkedik el annak tartományán. Ezt a didaktikus modellt veszi azután át a marxizmus is, továbbá minden ideologikus művészetfelfogás.

A második séma a romantikus, amely az előbbivel szemben a művészetet az igazság elsődleges megmutatójának tekinti, s megkísérli helyreállítani a művészet, illetve a költészet szakrális tekintélyét. Bizonyos romantikus vonásokat mutat ebben az értelemben Badiou szerint Martin Heidegger is, mely állítással egyébként Heidegger más kritikusa is egyetértene, például Philippe Lacoue-Labarthe vagy Jean-Luc Nancy, mivel a heideggeri művészetfelfogás szerintük a romantikus új mitológia programját folytatja, s az igazság kitüntetett helyének tekinti a művészetet.⁷

A harmadik séma végezetül az arisztotelészi tradíciót foglalja magában, amelynek sajátos érdeme abban áll, hogy „dehiszterizálta” a művészetet azzal, hogy nem tulajdonít neki igazságértéket. E szerint a művészet és a költészet nem tartozik a tudásformák közé, fikcionalitása révén semlegesen viselkedik az igazságot illetően. Ezzel szemben a művészet katartikus funkcióval rendelkezik, mely terapeutikusan működik a társadalomban. Ezen jellegzetessége révén az arisztotelészi modell az esztétika kortárs pszichoanalitikus megközelítéseiben mutatkozik termékenynek, melyek Badiou szerint a művészetet „public service”-szé silányították.⁸

⁵ BADIOU: *Manifest*, 63.

⁶ ALAIN BADIOU: *The Age of the Poet. And Other Writings on Twentieth-Century Poetry and Prose*. London – New York, Verso, 2014.

⁷ BADIOU: *The Age of the Poet*, 40 sk. PHILIPPE LACOUÉ-LABARTHE: *Heidegger, Art and Politics*. Trans. Chris Turner. Oxford, B. Blackwell, 1990, 13 sk. (Francia eredeti: PHILIPPE LACOUÉ-LABARTHE: *La Fiction du politique: Heidegger, l'art et la politique*. Paris, Bourgois, 1988.)

⁸ ALAIN BADIOU: *Petit manuel d'inesthétique*. Paris, Seuil, 1998. Idézem a német kiadásból: ALAIN BADIOU: *Kleines Handbuch zur Inästhetik*. Übersetzt von Karin Schreiner, Wien, Turia + Kant, 2008, 7 sk.

E három séma felvázolásával Alain Badiou saját rezignált álláspontját is jelzi, kétséggel tekint ugyanis egy negyedik séma lehetőségére a kortárs filozófia kontextusában. Saját kísérletét ezért úgy jellemzi – leginkább a platóni filozófia iránymutatását követve –, mely arra vállalkozik, hogy kibontsa e három séma közös jegyeit és ezeket kritikailag összegezze. Ennek nyomán három alaptézist fogalmaz meg a költészet *igazságát* illetően: Először is a költészet, illetve a művészet: gondolkodás, éspedig olyan gondolkodás, melyben a mű maga a realitás és nem valamiféle effektus. Másodsor a költészet, illetve művészet szigorúan koexisztens azzal az igazsággal, amelyet generál. Harmadszor pedig ezek a művészet, ill. a költészet által generált igazságok nem lelhetőek fel sehol másutt, nem léteznek e műveken kívül, csakis belül.

A heideggeri költészet szemlélet másik korrekcióját Badiou arra alapozza, hogy változónak fogja fel a költészet és a filozófia viszonyát, feltételezi, hogy létezett „a költőnek a kora”, amely körülbelül a hegei filozófiával vette kezdetét, amikor is a filozófiát egyre inkább felemésztette a tudományos szemlélet, és éppen Celan és Heidegger halála körül ért véget. „Hölderlin és Celan között volt egy korszak, amelyben a költészet felfedte és megőrizte az ebben a korszakban már megingó értelmet, a lét kérdéséhez való legnyitottabb közeledést, mely a legkevésbé volt érintve a modern ember ama tapasztalatától, mely az általa elfoglalt tér brutális összeomlását illeti.”⁹ Ezért a filozófiai gondolkodás számára nem maradt más megoldás, mintsem hogy a költészet birodalmában keressen magának menedéket. A filozófia terhét költők egész sora vette magára Friedrich Hölderlintől Paul Celanig. A költő filozófiai korszakának angyalszerű hírnöke volt Friedrich Hölderlin, akivel elkezdődik a költőnek az elgondolhatatlan alatt történő vándorlása. E vándorlás végső állomása pedig Paul Celan költészete, mellyel a költészet filozófiai telítettsége egyszersmind véget is ér.

Ezen korszakhatárt átlépve tehát szükségképpen újra kell gondolni a költészet és a filozófia viszonyát.

A költő korának legfontosabb jellegzetességei közé tartozik az a merészség, ahogyan e kor költészete a legparadoxabb módon deklaráltan járhatatlan utakon kíván járni. A költés maga egy követni remélt, elmosódott nyomvonal és ama bizonyosság között játszódik le, hogy világunk immár véglegesen lezáródott. A költészet érzékeli, hogy egy bizonyos küszöbhez érkezünk el, amelytől kezdve semmilyen lépés sem lehetséges semmilyen irányba. A költés és a gondolkodás a seholban áll egy tévútnál, az irányvesztés teljességével. Badiou *A század* című könyvében¹⁰ a költőt ebben az értelemben nevezi egyfajta őrállónak, aki az általános pusztulás közepette őrt áll és ezzel mintegy igyekszik garantálni azt, hogy a szó megőrizze eredendő, a valóságot megnevező erejét. Ezt a megnevező erőt nevezi Badiou a realitás iránti szenvedélynek is, amely szerinte a modern

⁹ BADIOU: *Manifest*, 58 sk.

¹⁰ ALAIN BADIOU: *A század*. Ford. Mihancsik Zsófia. Budapest, Typotext, 2012.

költészetet áthatja. Ez szerinte nyilvánvalóan sokkal szerényebb feladat, mint a romantikusok *poeta vates*-ének elhivatottsága, ám az uralkodó gondolkodás- és magatartásformává vált hedonizmus korszakában (ahogyan Badiou a jelen korszakot nevezi) mégis abszolút egyedül áll ezzel a szenvedélyével a költészet és a művészet, tudniillik, hogy őrizni kívánja az igazság iránti szenvedélyt.

A költés – amiképpen a szerelem és a politikum¹¹ – Badiou szerint egy igazság-eseménynek a helyszíne. Az esemény Badiou szerint olyan történés, amely „arra kényszerít minket, hogy egy újfajta látásmód mellett döntsünk”. Ilyen események közé tartozik szerinte a francia forradalom, Héloïse és Abélard találkozása vagy a klasszikus zene haydni megalapozása.¹² Mindhárom szféra, azaz a költészet, a szerelem és a politikum közös jellegzetessége, hogy ezen szférák az igazságot, amely lényege szerint univerzális, a maga szingularitásában, egyediségében, tehát nem totalizálható immanenciájában jelenítik meg.

Hölderlin rendkívül gazdag franciaországi értelmezéshagyományát tekintve nem látszik különösen meglepőnek, hogy Alain Badiou is hozzáteszi a maga Hölderlinjét. Badiou írásaiban számos elszórt megjegyzésen kívül, melyek elsősorban Hölderlin Szophoklész-fordításaira vonatkoznak, tudomásom szerint csak egyetlen összefüggő versinterpretáció található, ez a *Lét és esemény* (1988) 25. meditációja, mely a jelentős kortárs Hölderlin-olvasatok közül például Lacoue-Labarthe egyik Hölderlin-magyarozatával (1987) egy időben készülhetett. Lacoue-Labarthe kiemeli a német költő életművében azt, hogy rávilágít egy, a költészetre irányuló alapvető tévedésre: manapság hajlamosak vagyunk ismét elfelejteni, írja, „hogy a művészet egyáltalán nem művészi, miként a költészet sem költői. A művészet nem önmagához igazodik, és nem is egyszerűen a széphez. Ha igazodik valamihez, az az igazság. Vagyis egész máshoz igazodik, illetve az egész máshoz, amivel, mint Celan mondja, rendesen az ismeretlent szokták megnevezni. Hát ezért szól Hölderlin költészete az isteniről és az emberek történelméről.”¹³

Ezen a kérdéshorizonton helyezhető el Alain Badiou meditációja is, melyet ő maga Heidegger Hölderlin-magyarozataihoz fűzött „szegélydísznek” nevezett. Az esszé azzal a megállapítással kezdődik, hogy amennyiben a hölderlini költészetet megalapozó esemény nyomára akarunk bukkanni, akkor újra kell gondolnunk a Hölderlin-poetológia következő, paradox tételét: a költészetre vonatkozó

¹¹ A magyar fordításban itt politikumot írtam, mely kifejezéssel utalni kívánok arra a különbségtételre, mely nemcsak Badiou-nál, de Nancynál és a Lacoue-Labarthe-nál is a politikától fogalmilag elválasztja a politikumot. A politikum tere ugyanis szerintük ellenáll a politikai hatalom institucionalizálódásának és hatalmi viszonyainak, s megőrzi az alany szingularitását és immanenciáját. Ld. BART PHILIPSEN: *The Insistence of the Theologico-Political*. Paper held in Helsinki, 2009.

¹² ALAIN BADIOU: *L'éthique: essais sur la conscience du mal*. Caen, Hatier, 1994. Idézem a német kiadásból: ALAIN BADIOU: *Ethik. Versuch über das Bewusstsein des Bösen*. Übersetzt von Jürgen Brankel. Wien, Turia + Kant, 2003, 62. Továbbá: ALAIN BADIOU: *Szent Pál. Az egyetemes apostola*. Ford. Csordás Gábor. Budapest, Typotext, 2012.

¹³ Beszélgetés Hölderlinről Philippe Lacoue-Labarthe-tal. = *Enigma* 1995/4–1996/1, 135–146., idézve: 139.

saját, eredendő tehetségünk csak akkor használható szabadon, ha először arról lemondunk, és az idegent sajátítjuk el. Hölderlin erről a paradoxonról Casimir Böhlendorffhoz címzett, 1801. december 4-i levelében írt. Úgy fogalmazott, hogy „semmit sem tanulunk meg nehezebben, mint a nemzeti adottságunkat szabadon használni”, „ezért a művelődés fejlődése során a voltaképpeni nemzeti adomány egyre kevesebb előnyt jelent”. A görögök példája is jól mutatja ezt, akik a velük született szent pátosznak kevésbé voltak mesterei, mint az ábrázolás tökélyének, noha ez utóbbi eredetileg idegen volt számukra.¹⁴ A kortárs német kötészet ezzel ellentétben sajátjának tudhatja a junói józanságot, melyet csak akkor tud szabadon használni, ha ezt kisebb javának tekintve a görög ég tüzét keresi először, s csak ezen az idegenbe hatolás útján térhet vissza a sajátjához.

Alain Badiou ezt a hölderlini állítást a „költő korának” poétikájával értelmezi. A modern költő Badiou szerint azon a tapasztalaton alapul, hogy semmilyen út nem áll rendelkezésre és mégis elkötelezett az útrakelés és a visszatérés mellett. Ezt jelenséget Badiou *A század* nagyszerű versinterpretációinak füzére során az *anabasis* jelenségével kapcsolja össze, azt kérdezve, hogy mit is jelent az *anabasis*, ha azt a század költői jeleként fogjuk fel?¹⁵ Példájaként Celan *Anabasis*-át, a kötészet modern kori száműzöttségének egyik legelementárisabb szövegét, hasonlíttja össze az állami hivatalnok Saint-John Perse azonos című versével. Utóbbiról megállapítja, hogy Saint-John Perse versét a modern nomadizmus jelensége – idézem: „a nomád nagyság pátosza” – hatja át, melyet a vers többre tart mindenfajta boldogságnál.

Ezzel szemben Celan rámutat az otthonba való visszatérés iránti kétségre: a vers soraiban voltaképpen csak egy anonim hang keres magának ösvényt. S ez a hang halkán azt suttogja, hogy létezik *anabasis* – a görög szó pontos értelme szerint *felmenet, erőltetett, nehéz vonulás* –, létezik tehát egy „fölfelé” és létezik egy „vissza” – mindez azonban falak szűk közöttésében vezet, és mégis egy „szívilágos jövő” felé:

Ez a
Szűkös falak közé írott
Úttalan-igaz
Fel-fel és Vissza
A szívtiszta jövőbe.¹⁶

„Már nem otthon vagyunk – kommentálja Badiou –, de még nem is egy olyan úton, amelyet már felderítettek. »Messze ki a járhatatlanon« vagyunk (...) és éppen itt, az ismeretlen és a tévelygő találkozási pontján kell belevágni a »Fel-fel«

¹⁴ FRIEDRICH HÖLDERLIN: *Sämtliche Werke und Briefe* I–III. Hrsg. von Michael Knaupp, München, Hanser, 1992, II, 912.

¹⁵ BADIOU: *A század*, 158.

¹⁶ Paul Celan versei Marnó János fordításában. Budapest, Enigma, 1996, 129.

és »Visszá«-ba, itt dől el, hogy egy napon képesek leszünk-e majd a »szívtisztá jövő« felé fordulni. Itt találódik ki az anabasis.¹⁷ Celan úttalan »fölfelével« és »visszafelével« Alain Badiou a végpontját jelzi egy olyan költői vándorlásnak, amely szerinte Hölderlinnel vette kezdetét. Ezen végpont felől olvasva tehát Celan teljesíti be Hölderlint.

Ámde mit is teljesít be Celan Hölderlin költői vándorlásából? Hölderlin költészetének alapját a filozófus abban látja, hogy az a jelenlét, amelynek előállítására a költői mű törekszik, Hölderlinnél „egy esemény által közvetített, és ez az esemény nem más, mint a helynek, az otthonnak saját maga elől történő paradox menekülése”.¹⁸ Ezt a helyet, melyet Hölderlin az otthonnal, a hazával is azonosít, tekinthetjük egyszerűen a lakozás helyének, melyet úgy kell értelmeznünk, hogy az sohasem valami már meglévő, valami statikus adottság, hanem olyasmi, ami a költészet révén áll elő. Badiou szóhasználatával a hely mindig egy „esemény helyszíne”. Germánia konkrétan a hölderlini költészetben egy „fluviális esemény” helyszíneként születik meg. Badiou itt a költő folyamköltészetéből merít, a *Rajna*-himnuszából és *A Duna forrásánál* című versből,¹⁹ melyekben Germánia a tovarohanó, eksztatikus folyamaival válik azonossá, vagyis egy olyan esemény helyszínévé válik, aminek során a hely a folyamaival együtt menekül önmaga elől, s rombolja le önmagát a Rajnával, amely „féktelenül tépte bilincseit, (...) ahogy őrjöngött”, vagy az Isterrel, mely nem átallja folyásának irányát az ellentétére változtatni. A hölderlini költészet alapító eseményének e jellemzésével Badiou egyszersmind rámutat a modern líra ama jellegzetességére, amelyet Heidegger nyomán a modern költészet szubverzív jellegének szokás nevezni.

Badiou *Az alany elméletében* mindezt még pregnánsabban és egyszerűbben fogalmazza meg: Hölderlin kantianus modernitása abban áll, hogy a formálison túljutva valami teljesen informálist hoz létre, miközben az eredendően dionüszikusok, azaz a görögök, a maguk ázsiai furorját a görög templom tökéletes formájába vitték át.²⁰ A német költő költészetét ezért kettős hasadás, és ezzel egyszersmind kettős hűség jellemzi: ugyanis két hűségvonal kereszteződésében helyezkedik el, s ennek révén az a hely, amelyhez a költő tartozik, a görögre és a németre hasad ketté, s ebben a meghasonlásban viszonyul egymáshoz.

A „hűség” [*fidélité*] Badiou alapfogalmai közé tartozik, melyet az *Etikájában* sokkal inkább a döntés, mintsem a hit vagy a pusztá ragaszkodás terminusaival rokonít. Az eseményhez való hűség tehát olyasmit jelent, hogy az alany eldönti: a mindenkori helyzetet az esemény nézőpontjából fogja tekinteni.²¹ Az esemény-

¹⁷ BADIOU: *A század*, 169.

¹⁸ ALAIN BADIOU: *L'être et l'événement*. Paris, Seuil, 2006. Idézem a német fordításból: ALAIN BADIOU: *Das Sein und das Ereignis*. Übersetzt von Gernot Kamecke. Zürich – Berlin, Diaphanes, 2006, 289.

¹⁹ Magyarul ld. Tandori Dezső fordításában: FRIEDRICH HÖLDERLIN: *Verséi*. Vál., szerk. Rónay György. Budapest, 1980, Európa, 100 sk.

²⁰ ALAIN BADIOU: *Théorie du sujet*, Paris, Seuil, 1982. ALAIN BADIOU: *Théorie des Sujekts*. Übersetzt von Heinz Jatho. Zürich – Berlin, Diaphanes, 2014, 287.

²¹ BADIOU: *Ethik*, 62.

hez való hűség lényegileg különbözik az esemény emlékezetétől: míg az emlékezet általában valami elmúltra irányul, amit az emlékezőnek meg kell őriznie, addig az esemény valami teljesen jelenvalónak tételeződik a hűség számára, vállalva annak összes konzekvenciáját.

Mivel Badiou Hölderlin költészetét két eredendő eseményhez való viszonyulásból eredezteti – a görög és német költészetet megalapító eseményeihez való kettős hűségből –, ezért a gondolatmenetének egyik ismétlődő kulcsszava a „hűség”, amely már a meditáció elé írt mottóban is elhangzik:

S nem hiába lelkünk áldott
birtoka lett a hűség.²²

Ezek a hölderlini sorok is arra utalnak, hogy e költészet központi kategóriája, kulcsszava a hűség, mely Badiou értelmezésében „azt a költői képességet jelöli, mely a visszatérés pontján a lakozást lehetővé teszi. Ez a hűség nem más, mint annak a tudománynak a megszerzése, hogy értelmezőként belemerészkedjünk a fluviális esemény sodrába.”²³

A tomboló folyam költői jele egy ázsiai eseményre kapcsolódik az egyébként barátságosnak, eseménytelennek tűnő sváb kisvilágon belül. A költő, azáltal, hogy hűséget fogad ehhez az ázsiai – Badiou szóhasználatában „kaukázusi” – elementumhoz a német kultúrán belül, egy teljesen idegen helyszínre vezeti el az olvasót. Egy olyan helyszínre, mely a lehető legidegenebb az otthon megszokott, vélelmezett képzetétől. Az otthon hölderlini metaforizálásában Badiou tudomás szerint először figyel fel olyan jelekre, amelyek a költői nyelv eddig fel nem fedett politikai és általánosabb értelemben vett kritikai dimenziójára vonatkozhatnak. Ebben a kritikai kontextusban idéz Badiou egy hosszabb fragmentumot, melyet a filológia általában a *Mnemosyne*-változatai közé sorol:

Megérett a gyümölcs, tűzbe merülve, főve,
Meggóstolták e földön, s az a törvény,
hogy minden befelé nyomuljon, kígyószerűen,
proféta módján, álmot látva
az égi dombokon. És sokat
kell elbírnunk, miként
vállunkon a hajótörés
terhét. De gonoszak
az ösvények. És ez méltánytalan.

²² *A Duna forrásánál*. In: FRIEDRICH HÖLDERLIN: *Versei*, 102. Ford. Tandori Dezső. Az eredetit is idézem: „Und nicht umsonst ward uns
In die Seele die Treue gegeben”.
HÖLDERLIN: *Sämtliche Werke*, I, 353.

²³ BADIOU: *Das Sein*, 291.

Mint paripák vonulnak a fogoly
 elemek és a föld
 ősi törvényei. S mindörökké
 a határtalanba tart a vágy. De túl sokat
 kell elbírnunk. S szükséges a húség.
 Mégsem kívánunk előre-hátra
 tekinteni. Csak ringatózni, mint
 a tenger ingó csónakán.²⁴

Ezek a sorok Badiou értelmezésében egy olyan helyszínre utalnak, amely elérkezett érettségének tetőfokára. A hely nem más, mint Németország, amely a verstöredék voltaképpeni alanya, s egyszersmind egyetlen ágense is. A hely kitüntetett jellegzetessége abban áll, hogy a tátongó szakadék, az üresség szélén létezik, s ehhez a léthelyzethez viszonyulva ezt egyszersmind igenli is. Ezt az állítását Badiou a *Mnemosyne* egyik másik töredékére alapozza, mely szerint a halandók léte „leér a szakadékba”.²⁵

Az a folyamat azonban, mely ehhez a felismeréshez vezet, nem lineáris, hanem tévutakkal terhes. Erre utal Badiou olvasatában az, hogy a hely – svábföld – „törvényét” „profetikusnak”, „kígyóhoz hasonlatosnak” nevezi. Valami teljesen idegenszerű jelenik meg tehát az otthonos világban, az, amit Duna-himnusz „kaukázusinak”, ázsiainak nevezett, amely a pusztulás fenyegetettségével terhes. A kígyó képe mellett Badiou így értelmezi a ló – a magyar fordításban „paripa” – emblemikus képét is, melyből az első hagyományosan a kísértésre, a második pedig a száműzetésre utal. E két jelenség – a kísértés és a száműzetés – adja immár a holderlini lokalitás fűszerét: „Szem előtt tartva azt a tényállást, hogy a hely most már érett fűszerezettségét magáénak tudhatja, mivelhogy az a kígyóval és a paripával való azonosságában mutatkozik meg, és mivelhogy nincs szilárd, csak kötetlen formája van a vágyakozásnak, melyet kikerülhetetlenül a kiszakítás és az útrakelés mozdulata hitelesít. Ezért a költői feladat abban áll, hogy megelőlegezzük azt a második örömet, mely akkor jelentkezik, amikor a kiszakíttóság tetőpontján megadatik a visszatérés lehetősége, éspedig ezúttal másként, egy sajátos tudás, norma, megőrzés és megkülönböztetés képességével és óvatosságával. Az imperatívus így hangzik: „S szükséges a húség.”²⁶

A cselekvő, azaz a vers alanya, továbbra is a hely maga, az esemény tere, s a költő mindeközben csak annyit tehet, hogy költői szavával avatkozik az eseménybe, illetve még szerényebben fogalmazva megnevezésével kíséri az eseményt.

²⁴ Ford. Kálnoky László. In: FRIEDRICH HÖLDERLIN: *Versei*, 154.

²⁵ „Nemlich es reichen/ Die Sterblichen eh’ an den Abgrund...”. HÖLDERLIN: *Werke* I, 436. Badiou gondolhatott azonban egy másik himnusz-töredékre is, mely Friedrich Beissner kiadásában így hangzik: „Vom Abgrund nemlich haben/ Wir angefangen und gegangen/ Dem Leuen gleich, in Zweifel und Ärgerniß”. Idézem Friedrich Beißner Stuttgarti kiadása alapján: StA, 2,1, 250.

²⁶ BADIOU: *Das Sein*, 295 sk.

A költő sorsa ugyanis az, s ebben áll a melankóliája, hogy megszólalása mindig már egy poszt-eventális korszakhoz tartozik. Dilemmája ezért egyetlen kérdésben összegezhető: hogyan maradhat a szó hűséges az eseményhez? Hölderlin költészete ezt a korszakos dilemmát a vihar jelenségével úgy metaforizálta, hogy a költő szükségképpen mindig a viharra következő pillanatokban, a viharban megmutatkozó isteni epifániát követve szólalhat meg, tehát mindig a már és még bekövetkező istenek távollétéhez kötődik a szava. Badiou értelmezésében ez annyit jelent, hogy a költő szava mindenkor az isten halála utáni időnek a gyümölcse.

Ámde hogyan válhat ez a pillanat a hűség megmutatkozásának pillanatává? A filozófus szerint a költészet sajátos lehetősége abban rejlik, hogy megragadja a vihart követő világosság pillanatát, s ebben az elrejtettségben az eseményt a neki megfelelő névvel illeti. Feladata tehát abban áll, hogy a helyes megnevezéssel öröködjön az esemény felett. Hölderlin esetében ez a hűség kettős: a görög eseményhez csak akkor lehet hű, ha kitart az ázsiai istenek immanenciája mellett, és ellenáll egy formálódó hamis vallásos hagyomány kényszerének, annak a mitologizálásának, amely az eseményből giccses történeteket, legendákat formál. A német eseményhez való hűsége ezzel ellentétben arra vonatkozik, hogy a költő odafigyel a törésvonalakra, a helyszín szakadékaire, és felismeri azokat a költői veszélyeket, amelyek a tátongó üresség, a szakadék mellett való lakozást jellemzik, „s ami lehetővé teszi a törvény ingadozását, annak diszfunkcióit és elhajlásait”.²⁷

Badiou Hölderlin-olvasatának ezen pontján ismételten fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy mindez igazán csak a filozófusnak a modern költészetéről kifejtett gondolataival együtt nyer igazán kontúrt. Fentebb a két *Anabasis*-vers összehasonlítása során említettem, hogy Saint-John Perse és Celan versei az útban levés két különféle alakzatára mutattak rá. Az előbbi önmagáért való módon igentli az útrakelést és a vándorlást, s ezzel mintegy bemutatja azt a nihilizmust, mely büszke a céltalanra, az erőszakos és értelmetlen mobilitásra. Saint-John Perse-szel ellentétben Celan verse kétségbeesetten kutat azután, hogy vajon létezik-e még egyáltalán ösvény. A suttogó hang azonban végül megbizonyosodik, hogy létezik egy ösvény, egy járhatatlan, úttalan ösvény. E két egymással ellentétes nomadizmussal összevetve Hölderlin egy harmadik utat jár be. Kései költészete az idegenbe való kivetettség vállalásának merészségével együtt a visszatérés lehetőségére irányul, amerről ez a költészet nem tud lemondani. És éppen ebben áll a nagysága, vagyis abban, hogy az úttalan utakon való bolyongás itt sosem öncélú. Itt sosem válik szét a XX. századi anabasisok három meghatározó eseménye, a vándorlás sorsszerűsége, az új út reménytelen keresése és a visszatérés szándéka. Ezért is a hűség költője Hölderlin: azt akarja megnevezni, ami hozzá a legközelebb van.

Ezzel azonban a költő – a heideggeri magyarázatokkal ellentétben – nem egy történeti nép lakozását alapozza meg, és Germániája nem teljesíti be azt a kül-

²⁷ BADIOU: *Das Sein*, 295.

detést, amelyet egykor Hellász a költészetnek elrendelt. És persze Badiou olvasatában a költő nem próféta, nem tesz kísérletet arra, hogy szavával a távol lévő istenek üresen maradt helyét szakrálisan betöltse, mint a George-kör költői, vagy Jean-Luc Nancy Hölderlinje.²⁸ A hölderlini költészet csupán helyt ad a lokalitás – az otthon – önmaga elől történő menekülésének, helyt ad annak, hogy a hely maga száműzetésbe vonuljon a tovazúduló dionüszikus folyamaival együtt, s ezzel az öndestrukcióval egyszersmind megteremtse a hozzá való visszatérés lehetőségét, a békét, s amely révén a hely hűséget tanúsít ahhoz az eseményhez, melynek helyszínévé vált, s ezáltal lakhatóvá válik.²⁹

Ezekkel a gondolatokkal Badiou kimondatlanul is egyfajta politikai helyreigazítást végez Martin Heidegger Hölderlin-olvasatán. Az a helyszín, amelyre Badiou a maga érettségének profetikus tetőfokán tekint, érzékelhetően a Heidegger náci kalandja utáni Németország, amelyben újra kell fogalmazni költészet és filozófia viszonyát.

Mi az, ami maradandó a heideggeri Hölderlin-olvasatokban ezután is, és hogyan lehet ezt szétválasztani attól, ami politikailag is és filozófiailag is hamis? És egyáltalán, lehetséges-e egy ilyen helyreigazítás, létezik-e az a hely, ahová igazítható a gondolatmenet? Badiou válasza erre egy igen-nem. Igen, amennyiben a filozófus ragaszkodva a heideggeri gondolkodás elementáris esemény-orientáltságához ezt egy poszt-eventális korszak rezignáltságának a tudatával teszi. Ezt a kettőt azonban semmiképpen sem vegyíti egymással, ahogyan azt szerinte a posztmodern filozofálás teszi.³⁰ A Heideggerrel folytatott dialógusát következőképpen jobban érthetjük meg, ha ebbe bevonjuk Badiou-nak a posztmodern iránt táplált ellenszenvét is, melyet hedonistának és az igazság iránt közömbösnek tart. Heideggertől viszont nem fogadja el a költészet szakralizálását, a heideggeri „szent” fogalmát. Ennek ellenében Badiou Platón és Hegel nyomán olvassa az „isten” és az „istenek” hölderlini neveit, melyek így azokat az univerzális igazságokat jelölik, amelyekkel mi is képesek vagyunk azonosulni. A költészet igazsága Badiou szerint univerzális és szinguláris egyszerre, de nem objektív és nem szubjektív, a költő maga nem vátesz, nem próféta, érdeme nem több, mintsem hogy az esemény viharára következő világosságban – a poszt-eventális pillanatban – képes megnevezni a dolgokat. A megnevezéssel egyszersmind garantálja az esemény jelenvalóságát. Badiou ugyanis ragaszkodik ahhoz a például Walter Benjamin által is hangsúlyozott költészettani elvhez, mely szerint a nevek lényegileg mind Bábel előttről valók, csakhogy most már a toronyban kerülnek használatba. A megnevezéshez tartozik a hűség, ellenfogalma pedig Badiounál az emlékezés,

²⁸ JEAN-LUC NANCY: Wozu Dichter. In: *The Yearbook of Comparative Literature*. Vol. 57 (2011), S. 9–14.

²⁹ Sajnálatos módon Badiou Heideggerrel szemben megfogalmazott kritikája a róla szóló irodalomban eddig jószerével elsikkadt. Ld. például: J. E. ANDERSEN: *Poetik und Fragment. Hölderlin-Studien*. Würzburg, 1997, 22.

³⁰ Hölderlinnek a görög tragédiáról kifejtett gondolataiból von le Badiou politikai következtetéseket *Az alany elméletében*.

mely lényege szerint valami múltbelire irányul, s ezért hűtlenségnek tekintendő. A megnevezés időbeli módusza mindig a jelen, egy olyan időmódusz, melyet a hétköznapi lét nem ismer.

III.

Miért történik meg még ma is mindig újra a költészet eseménye? – kérdezte Martin Heidegger, és Hölderlinre hivatkozva így válaszolt: csak akkor és addig létezik valódi költészet, amíg az a történeti létünket egyre elementárisabban fenyegető erőszak és *hybris* közepette is az emberi lakozás alapvető képességének bizonyul.

Alain Badiou-tól idegen a heideggeri kérdésselvetés pátosza, ugyanakkor osztozik a költészet iránti rezignációt és kétséget illetően. Az esemény *eo ipso* olyan dolog, ami fölött nem rendelkezünk, tehát a költészet is mindenkor a *charis*ra utalt marad. A „charis” szó ebben a kontextusban lefordíthatatlanul sokértelmű, nem csak a báj, a kellem istennőjére utalhat, hanem arra a kegyelmi pillanatra is, amely Heidegger szerint is a műalkotás mindenkori geneziséhez tartozik. Badiou szerint a költészet szava ma is olyan kegyelmi pillanathoz kötött, ami csak „mint tolvaj éjjel” állít be. Az egyetlen dolog, amit a költő, a szerelmes vagy a politikus tehet, hogy hű marad ezekhez a ritka, sőt egyre ritkább pillanatokban tőlünk függetlenül elérkező eseményhez.